

Analysis of the Components of Cognitive Jihad in Light of the Intellectual Foundations of Imam Khomeini and Imam Khamenei

hamidreza moniri¹

1. Associate Professor, Department of Islamic Revolution Studies, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
h.moniri@umz.ac.ir

Volume info

Vol. 3
Series: 8
Spring 2026
P.P: 22-42

Article Type

Research Paper

Article History

Received:
17 December 2025
Revised:
31 January 2026
Accepted:
01 February 2026

ISSN – E-ISSN

ISSN: 3092-6459
E-ISSN: 3092-6424

Abstract

Cognitive jihad constitutes one of the most significant socio-political concepts articulated in the statements of the Martyred Imam. Given the proliferation of misinformation and cognitive challenges aimed at fostering perceptions of the Islamic Republic's lack of progress, along with the particular emphasis placed on this issue by the Martyred Imam, the underlying intellectual foundation of his discourse has not yet been systematically identified to provide a coherent strategic framework. Accordingly, the central question of this study is: What are the principal dimensions of cognitive jihad based on the foundational principles underpinning the intellectual system of the Martyred Imam? The study is structured through a conceptual analysis and a text-to-text interpretive approach to the statements of Imam Khamenei, while drawing upon the intellectual foundations established by Imam Khomeini. The research hypothesizes that the dimensions of cognitive jihad, as articulated by Imam Khamenei and grounded in Imam Khomeini's theory of Transcendent Education (Tarbiyat-e Muta'aliyah), represent the most effective conceptual framework for understanding this phenomenon. Employing a descriptive-explanatory methodology and relying on documentary and library-based sources, the study demonstrates that attention to these dimensions provides a more comprehensive framework for analyzing cognitive jihad from the perspective of the Martyred Imam and for benefiting from its practical implications. The findings indicate that, within the framework of Transcendent Education, the dimensions of cognitive jihad are realized through the strengthening of reason ('aql) among the existential faculties and, from epistemological, ethical, and jurisprudential perspectives, are first cultivated in those responsible for explaining and disseminating knowledge and subsequently in their intended audience.

Keywords: Cognitive Jihad, the Leaders of the Islamic Revolution, Transcendent Education (Tarbiyat-e Muta'aliyah), Dimensions of Cognitive Jihad

Cite this article: moniri, H. (2026). Analysis of the components of cognitive jihad in light of the intellectual foundations of Imam Khomeini and the Supreme Leader. *Cognitive Research in Political Studies*, 3(1), doi: 10.20241403/CRPS.2512.1102.1.8.2

Publisher: Political Deputy
of the Ideological-Political
Organization

© The Author(s).

تحلیل مؤلفه‌های جهاد شناختی در پرتو مبانی فکری امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای (قدس سره)

حمیدرضا منیری^۱

۱. دانشیار گرایش انقلاب اسلامی دانشگاه مازندران، یابلسر، ایران. h.moniri@umz.ac.ir

چکیده

جهاد شناختی از مباحث مهم سیاسی اجتماعی در بیانات امام شهید (قدس سره) است. با توجه به حجم انبوه شبهات در ابعاد گوناگون جهت القای عدم پیشرفت نظام اسلامی و تأکید خاص امام شهید (قدس سره) بر این موضوع، اما مبنای بیانات ایشان در این زمینه، جهت تعیین نقشه راه، هنوز شناسایی نشده است. پرسش اصلی این پژوهش این است که مهم‌ترین ساحت‌های جهاد شناختی بر اساس مبنای مورد استناد در منظومه فکری ایشان چیست؟ مقاله بر اساس روش مفهوم شناسی و تفسیر متن به متن در بیانات امام خامنه‌ای (قدس سره) صورت‌بندی شده است. در فرضیه پژوهش؛ ساحت‌های «جهاد شناختی» مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری با امان نظر به مبنای امام خمینی (ره) یعنی تربیت متعالیه، کارآترین مینا در نظر گرفته شده است. روش پژوهش، توصیفی-تبیینی است و شیوه گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای است. بر این اساس، توجه به ساحت‌های ارایه شده می‌تواند زمینه ساز تعیین و تحلیل بهتر جهاد شناختی از منظر امام شهید (قدس سره) و بهره‌گیری از مزایای آن شود. بر اساس هدف و فرضیه پژوهش، یافته‌های تحقیق موید آن است که ساحت‌های جهاد شناختی در آیین تربیت متعالیه با تقویت عقل در میان قوای وجودی و از حیث معرفتی، اخلاقی و فقهی ابتداء در تبیین کنندگان و سپس در تبیین شوندگان محقق می‌شود.

کلیدواژه‌ها: جهاد شناختی، امامین انقلاب اسلامی، تربیت متعالیه، ساحت‌های جهاد شناختی

سال و شماره

سال ۳، پیاپی: ۸
بهار ۱۴۰۵
صص: ۴۲-۲۲

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۹/۲۶
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۲

شاپا چاپی و الکترونیکی

شاپا چاپی: 3092-6459
الکترونیکی: 3092-6424

استناد: منیری، حمیدرضا. (۱۴۰۵). تحلیل مؤلفه‌های جهاد شناختی در پرتو مبانی فکری امام خمینی و مقام معظم رهبری.

شناخت پژوهی مطالعات سیاسی، ۳(۱)، ۲۵-۱۸. doi: 10.2024/1403/CRPS.2512.1102.1.8.2

© نویسندگان.

ناشر: معاونت سیاسی سازمان
عقیدتی - سیاسی ودجا

OPEN ACCESS

مقدمه

با بررسی اجمالی در بیانات امام خامنه‌ای (قدس سره) در موضوع جهاد شناختی معلوم می‌گردد که نظام اسلامی ایران در مسیر پیشرفت و تعالی بر اساس الگوی پیشرفت ایرانی-اسلامی، نیازمندی‌هایی دارد که می‌بایست این نیازمندی‌ها تأمین شود که در رأس همه‌ی این نیازها، نیازهای تبیینی و بصیرت‌افزایی و تحکیم معارف انقلاب و اسلام می‌باشد. ایشان غیر از تأکیداتی که بر مفهوم تبیین و روشنگری از سال‌های قبل داشتند، از سال ۱۴۰۰ تاکنون بارها و با تأکید خاصی با لفظ «جهاد» به این مهم تأکید نمودند و آن را فریضه‌ای قطعی و فوری دانستند و فرمودند به مسأله «تبیین» اهمیت بدهید زیرا خیلی از حقایق است که باید تبیین شود (Supreme Leader of Iran, 2021/09/27).

با توجه به حجم انبوه شبهات در ابعاد گوناگون توسط دشمنان انقلاب اسلامی، متأسفانه آن‌ها توانستند با ظرافت بسیار زیاد وارد مرزهای فکری و اعتقادی برخی از توده‌های مردم خصوصاً برخی از جوانان شوند و القای عدم پیشرفت نظام اسلامی را در ابعاد گوناگون داشته باشند؛ بنابراین خلأ مهمی در این حوزه دیده می‌شود. از این‌رو اهمیت این پژوهش در این است که در مسیر پیشرفت و تعالی نظام و بر اساس الگوی پیشرفت ایرانی-اسلامی، ساحت‌های جهاد شناختی در اندیشه امام شهید (قدس سره)، بررسی شود تا هم فعالان این عرصه از شرایط و پیامدهای جهاد شناختی به‌رمند بشوند و هم بتوانند برای دیگران در امر تبیین و روشنگری مفید باشند.

از سوی دیگر جهت دستیابی به مهم‌ترین ساحت‌های جهاد شناختی در اندیشه امام شهید (قدس سره)، باید مبنای مورد استناد ایشان در این زمینه را به درستی شناخت تا نقشه راه را تعیین نمود و مسیر را بر اساس آن پیمود. تحلیل حاضر، ساحت‌های «جهاد شناختی» را در بیانات رهبر انقلاب، با استناد به مبانی تربیتی امام خمینی (ره) به عنوان چارچوبی کارآمد، بررسی می‌کند.

مراد از تفسیر متن به متن در این پژوهش، روشی است که در آن بیانات امام شهید (قدس سره) درباره «جهاد شناختی» با استناد به چارچوب نظری «تربیت متعالیه» (مستخرج از منظومه فکری امام خمینی (ره) و خود ایشان) تحلیل شده است. در این روش، معنای مفاهیم از طریق تقابل و تطبیق درون‌متنی سخنان رهبری با مبانی فکری بنیادین استنباط می‌شود. کمک به جریان تحلیل علمی در کشور با محوریت اندیشه‌های امام خامنه‌ای (قدس سره) و تقویت نقش آکادمیک دانشگاه‌ها در مطالعات راهبردی، از اهداف این پژوهش است. علی‌رغم بحث‌ها و گفتگوهای فراوان علمی در

زمینه جهاد شناختی، هنوز ساحت‌های آن در قالب یک الگوی علمی-تحلیلی بر اساس منظومه فکری امام شهید (قدس سره) ارائه نشده است. این مقاله به منظور پر کردن خلأ علمی در کشور و با الگو قرار دادن سخنان امام شهید به بررسی اندیشه‌های ایشان در زمینه جهاد شناختی پرداخته است. بواسطه وجود مبنای منسجم است که می‌توان از توصیف سخنان امام شهید بدون مبنا و چارچوب نظری خاص، رها شد و زمینه عملیاتی نمودن این امر قطعی و فوری را در نهادهای مرتبط، فراهم نمود. بر این اساس مهم‌ترین پرسش پژوهش این است که «جهاد شناختی در منظومه فکری امام شهید بر اساس مبنای مورد استناد ایشان دارای چه ساحت‌هایی می‌باشد؟»

۱- پیشینه پژوهش

در رابطه با موضوع این پژوهش مقالات و آثار علمی که بحث شده است را می‌توان در چند دسته تقسیم‌بندی کرد:

الف: دسته‌ای از این پژوهش‌ها به جایگاه و آثار مفهوم «جهاد شناختی» از منظر قرآن و روایات و بدون ارتباط به دیدگاه امام شهید می‌باشد که به‌عنوان نمونه می‌توان به مقاله «بایسته‌های مهارتی جهادگران تبیین از منظر اسلام» و مقاله «جهاد تبیین در «عرصه خانواده و فرزندآوری» از (Ebrahimi, 2022) و مقاله «مبانی قرآنی گفتمان انقلاب اسلامی (جهاد تبیین) و مقایسه آن با گفتمان لیبرالیسم» از (Farzi, 2022) و مقاله «کاربست نرم افزاری فضای مجازی در جهاد تبیین» از (Azizi, 2022) اشاره کرد.

ب: دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها در مورد تبیین و یا جهاد تبیین از منظر امام شهید بدون اشاره به مبنای مورد استناد ایشان در راستای مبنای امام خمینی (ره)، می‌باشد که به‌عنوان نمونه می‌توان به کتاب «جهاد تبیین در اندیشه حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای» از (Salah Mirzaei, 2021) و مقاله «گستره جهاد تبیین در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای» از (Hayaei, 2022) و مقاله «واکاوی جهاد تبیین: پژوهشی مبتنی بر تحلیل مضمون در بیانات امام خامنه‌ای» از (Mehrabani et al., 2022) و مقاله «کارکردها و پیامدهای جهاد تبیین در بین‌المللی شدن الگوی مقاومت از دیدگاه امام خامنه‌ای» از (Malekzadeh, 2023) اشاره کرد.

پ: دسته‌ای از این پژوهش‌ها در مورد افراد، نهادی مرتبط و عوامل جهاد شناختی می‌باشد که به‌عنوان نمونه می‌توان به مقاله «رسالت‌های راهبردی دانشجویان به مثابه قدرت نرم در جهاد تبیین با بهره‌گیری از منویات امام خامنه‌ای (قدس سره)» از (Morad Piri & Kavand, 2022) و مقاله «الزامات و موانع اخلاقی جهاد تبیین در اندیشه مقام معظم رهبری با تکیه بر نقش روحانیت» از (Najmabadi, 2022) اشاره کرد.

ت: دسته‌ای دیگر از پژوهش‌های مرتبط در مورد اولویت‌های جهاد تبیین و ارتباط آن با چگونگی مطالبه‌گری می‌باشد که به‌عنوان نمونه می‌توان به مقاله «شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری (۱۹۸۹-۲۰۲۱)» از (Karimizadeh et al., 2023) و مقاله «نسبت مفهومی «جهاد تبیین حقیقت» و «مطالبه‌گری» در منظومه اندیشگی امام خامنه‌ای» از (Abbasi Shahkoh et al., 2023) اشاره کرد.

از این‌رو می‌توان گفت با بررسی‌های به عمل آمده بر روی پژوهش‌های انجام شده در این زمینه، تاکنون پژوهشی با رویکرد پژوهش کیفی که به ساحت‌های جهاد شناختی در اندیشه امامین بر اساس مبنایی که در منظومه فکری ایشان مورد استفاده و استناد باشد، پرداخته نشده است و از این منظر به مفهوم جهاد شناختی در دیدگاه امامین نپرداخته است از این‌رو این پژوهش درصدد است به این مهم بپردازد.

۱- روش تحقیق

این پژوهش از منظر فلسفی، بر حکمت متعالیه ملاصدرا و اندیشه‌های اسلامی تکیه دارد و «تربیت متعالیه» را به عنوان چارچوب نظری خود برگزیده است. روش تحقیق، کیفی و از نوع توصیفی-تبیینی است و با تحلیل محتوا انجام می‌شود. روش استدلال عمدتاً قیاسی است؛ بدین ترتیب که از چارچوب نظری «تربیت متعالیه»- که از منظومه فکری امام خمینی (ره) و امام شهید (قدس سره) استنباط شده- آغاز می‌کند و سپس به استنباط و تبیین ساحت‌های جهاد شناختی در بیانات امام خامنه‌ای (قدس سره) معظم رهبری می‌پردازد.

دوره زمانی مورد بررسی، بیانات امام شهید از سال ۱۳۴۰ شمسی تاکنون را شامل می‌شود، اما تأکید اصلی بر دوره تأکید ایشان بر مفهوم «جهاد تبیین/ شناختی» از سال ۱۴۰۰ به بعد است.

گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و مبتنی بر مطالعه اسنادی صورت گرفته و در آن، بیانات امام شهید و آثار مرتبط با امام خمینی^(ره) به عنوان منابع اصلی، با استفاده از روش مفهوم‌شناسی و تفسیر متن محور تحلیل شده‌اند.

۳- چارچوب مفهومی پژوهش

جهت بررسی ساحت‌های تربیتی جهاد شناختی در اندیشه امام شهید، باید مباحث ذیل تبیین شود:

۳-۱- ارتباط تربیت با مفهوم تبیین از منظر امام شهید

در اندیشه امام شهید ارتباط تربیت با مفهوم تبیین، شناخت و روشنگری، وثیق و دارای رابطه معنا دارای می‌باشد چراکه ایشان تبیین صحیح را مرهون نفوذ در «اخلاق، عدالت، معنویت و امنیت» جامعه می‌دانند و بر این اساس ایشان تبیین درست و حقیقی را که خیلی مهم است، را تبیین می‌دانند که در مسیر اهداف ائمه^(ع) و دین اسلام که همان تربیت نفوس است، باشد (Supreme Leader of Iran, 1985/04/13). بنابراین تفسیر و تبیین درست، در همه شئون و امور جامعه اسلامی است که ائمه^(ع) می‌خواستند (Supreme Leader of Iran, 1985/04/13). از این رو است که ایشان به لزوم جریان‌های هدایت‌گر معنوی در جامعه جهت پیشرفت عمیقاً معتقدند (Supreme Leader of Iran, 2004/06/11). بر این اساس نقیصه اصلی را ناتوانی در استقرار اخلاق و معنویت و عدالت می‌دانند (Supreme Leader of Iran, 2013/08/06). تا مبدا همانند جوامع غرب، از «اخلاق، عدالت، معنویت و امنیت» دور شوند (Supreme Leader of Iran, 2016/04/22). بنابراین با بررسی بیانات ایشان به ضرورت تبیین بر محور تربیت در اخلاق و معنویت مواجه می‌شویم. از سوی دیگر بررسی موضوع تبیین صحیح در اندیشه ایشان، بدون داشتن چارچوب و الگویی جامع و پیشرو بر اساس مبانی تربیتی ممکن نخواهد بود. به نظر می‌رسد که دیدگاه ایشان به تبیین با نگاه تربیت متعالیه باشد. از این رو لازم است به ابعاد مبنای تربیت متعالیه در اندیشه ایشان پرداخته شود.

۳-۲- تربیت متعالیه چارچوبی جهت بررسی ساحت‌های جهاد شناختی

جهاد شناختی را می‌توان از ساحت‌های مختلف مورد بحث و کنکاش قرار داد و نگاه تک بُعدی بدان نداشت. یکی از ساحت‌ها که می‌توان جهاد شناختی را از آن بُعد مورد بحث و کنکاش قرار داد، ساحت تربیتی می‌باشد. بررسی ساحت تربیتی جهاد شناختی بدون داشتن چارچوب و الگویی جامع و پیشرو بر اساس مبانی تربیتی امام شهید^(قدس سره) (که در منظومه فکری ایشان مورد استناد باشد) ممکن نخواهد بود. با توجه به اینکه مفهوم جهاد شناختی از ایده‌های امام شهید می‌باشد و از سوی دیگر ایشان خود را همواره ادامه دهنده مکتب و مبنای پیشوای خود امام خمینی^(ره) می‌دانند (Supreme Leader of Iran, 1990/06/04). بنابراین لازم است جهت بررسی ساحت تربیتی جهاد شناختی، مبنا و ملاک تربیتی امام خمینی^(ره) را که مورد قبول امام شهید^(قدس سره) هم می‌باشد، تبیین نماییم. از دیدگاه امام شهید، امام خمینی^(ره) چکیده و زبده مکتب ملاصدر است (Supreme Leader of Iran, 2007/11/29) و در جرگه حکمت متعالیه و متأثر از صدرالمتهلین شیرازی است... انسان شناسی - امام خمینی^(ره) هم مبتنی بر حکمت متعالیه است (Lakzaei, 2011: 149).

در راستای انسان شناسی مبتنی بر حکمت متعالیه، از منظر امام خمینی^(ره) تربیت الهی در مقابل تربیت متدانیه قرار می‌گیرد. در تربیت متدانیه به عوامل بقای انسان در دنیای مادی تأکید می‌شود و از بقای ابدی و اخروی انسان غفلت می‌شود (Lakzaei, 2011: 149).

در راستای انسان شناسی مبتنی بر حکمت متعالیه، از منظر امام خمینی^(ره) تربیت الهی در مقابل تربیت متدانیه قرار می‌گیرد. در تربیت متدانیه به عوامل بقای انسان در دنیای مادی تأکید می‌شود و از بقای ابدی و اخروی انسان غفلت می‌شود (Lakzaei, 2011: 149). از این رو امام خمینی^(ره) همسو با حکمت متعالیه و بر اساس روایتی در کتاب چهل حدیث (Kolayni, Forty Hadiths, 1986-37: 1987). جستاری را ارائه می‌دهد که ابزار تفکر منطقی درباره مسائل تربیت انسان در ابعاد گوناگون را فراهم کرده است. ایشان مدعی هستند اگر به ابعاد انسان که در راستای نشئات عالم هستی می‌باشد، پاسخ مناسب بر اساس سه بخش دین داده شود، وی یک انسان تربیت یافته اسلامی است و می‌تواند در تحقق هر چیزی ایده‌آلی تأثیر شگرفی داشته باشد. نگاه امام به تبیین، بر همین نگاه انسان شناسانه مبتنی بر حکمت متعالیه استوار است، از این رو می‌توان گفت حکمت متعالیه

پشتوانه و پشتیبان فکری و فرهنگی مفهوم تبیین صحیح است و می‌توان از آن به عنوان چهارچوبی جهت جهاد شناختی استفاده کرد.

نگاه امام خمینی (ره) به علوم، مثل نگاه ایشان به اسلام کاملاً جامع و منظومه‌ای و متکی به مبانی انسان شناسی ایشان است امام بر اساس حدیث مذکور (همان) از پیامبر گرامی اسلام علوم را به سه دسته و منطبق بر سه لایه وجودی انسان تقسیم می‌کنند این حدیث همراه توضیح امام خمینی (ره) باید مبنای طرح نقشه علمی جهان اسلام قرار گیرد. در آن صورت است که تحقق بخش تبیین واقعی خواهد بود. امام خمینی (ره) در شرح این حدیث با توجه به سه لایه وجودی انسان، آیه محکمه را علوم عقلیه و عقاید حقه و معارف الهیه؛ فریضه عادلّه را مربوط به علم اخلاق؛ و سنت قائم را مربوط به علوم تعبیه و آداب شرعیه می‌دانند (Moeinipour & Lakzaei, 2012: 67). چراکه از منظر امام (ره) اسلام برای تربیت انسان آمده است و می‌خواهد او را در همه ابعاد تربیت کند (Imam Khomeini's statements, 1979/08/18)؛ بنابراین بر اساس مکتب امام خمینی (ره)، تربیت متعالیه در ابعاد سه گانه اخلاقی اعتقادی و رفتاری در فرد و سپس جامعه به وجود آید.

نگاه محقق در این پژوهش به مفهوم جهاد شناختی، بر همین نگاه انسان شناسانه استوار است، بنابراین می‌توان گفت حکمت متعالیه پشتوانه و پشتیبان فکری و فرهنگی مفهوم جهاد شناختی است و می‌توان از آن به عنوان چارچوبی جهت تبیین ساحت‌های جهاد شناختی استفاده کرد. در پژوهش حاضر این حدیث همراه توضیح امام خمینی (ره) مبنای طرح نقشه علمی جهاد شناختی می‌باشد. بر این اساس بر اساس مکتب امام خمینی (ره)، تربیت متعالیه در ساحت‌های سه گانه اخلاقی اعتقادی و فقهی به وجود می‌آید. از سوی دیگر امام شهید خودشان را موظف به تبعیت از مکتب امام خمینی (ره) در همه ابعاد می‌دانند (Supreme Leader of Iran, 1990/06/04)؛ ایشان هم در راستای تربیت متعالیه امام خمینی (ره)، هدف تبلیغ و روشنگری نبی مکرم اسلام را دعوت مردم به عرصه‌ی تربیت عقلانی و تربیت اخلاقی و تربیت قانونی می‌دانند (Supreme Leader of Iran, 2009/07/20)؛ بنابراین در جهاد شناختی نافع که مبتنی بر تربیت متعالیه می‌باشد، ابتداء تربیت معرفتی در تبیین کنندگان و سپس در تبیین شوندگان محقق می‌شود، سپس بر اساس معرفت مطلوب کسب شده، تحول معنوی در نفس (تربیت اخلاقی) و نهایتاً انطباق رفتارهای فردی و اجتماعی شخص مبتنی بر قوانین دینی (تربیت فقهی) محقق می‌شود.

۴- یافته‌های پژوهش

با توجه به اینکه ساحت‌های جهاد شناختی بر اساس مبنای مورد استناد در منظومه فکری امام شهید^(قدس سره) ابتداء تربیت معرفتی در تبیین کنندگان و سپس در تبیین شوندگان محقق می‌شود، سپس بر اساس معرفت مطلوب کسب شده، تحول معنوی در نفس (تربیت اخلاقی) و نهایتاً انطباق رفتارهای فردی و اجتماعی شخص مبتنی بر قوانین دینی (تربیت فقهی) محقق می‌شود.

۴-۱- ساحت‌های معرفتی جهاد شناختی در آیینه تربیت متعالیه

بر اساس تربیت متعالیه و در راستای دیدگاه امامین انقلاب اسلامی در مسیر ساحت تربیت معرفتی، در نظام اسلامی با توجه به اینکه تمام مقصد انبیاء سوق دادن همه انسان‌ها به معرفت الله است (Imam Khomeini's statements, 1979/05/29)؛ لازم است کار معرفتی عمیق انجام بگیرد (Supreme Leader of Iran, 2006/10/17) و اینکه مبنای معرفتی به طور طبیعی باید انتشار پیدا بکند و عقبه عاطفی و فکری همه ملت را برای خودش کسب کند (همان) آن وقت است که گام اساسی در جهت تربیت معرفتی برداشته می‌شود. گفتنی است مراد از تربیت معرفتی، «معارف زمانه شناسانه ناظر به شرایط عصری حیات اجتماعی دین» می‌باشد. درواقع تحول معرفتی شرح معرفت‌های کلان بنیادین، راهبردی و کاربردی نظام اسلامی و دستیابی به اندیشه راهنمای کلان جهت مدیریت برنامه‌های اسلامی است. توضیح بیشتر اینکه به فهم مباحث اسلامی به شکل کارساز برای مسائل دنیای این قرن نیاز مبرم وجود دارد (Supreme Leader of Iran, 1992/02/03). لازم به ذکر است که تربیت معرفتی در نظام اسلامی منوط به شناخت صحیح هست، زیرا شناخت صحیح در همه کارها همانند شناخت و هوشیاری در صحنه جنگ بسیار لازم است (Supreme Leader of Iran, 2009/07/27). البته باید گفت منبع ایجاد تربیت معرفتی در نظام اسلامی جهت شناخت صحیح و تربیت اعتقادی، علما و متفکران می‌باشند (Supreme Leader of Iran, 1992/02/03). گفتنی است با لحاظ به محورهای ذیل، به لحاظ معرفتی شخص به معرفت‌های کلان بنیادین، راهبردی و کاربردی در جهاد شناختی دست می‌یابد. به عبارت دیگر زمانی که محورهای ذیل محقق شود می‌توان انتظار داشت ساحت‌های معرفتی جهاد شناختی، ابتداء در تبیین کنندگان و سپس در تبیین شوندگان محقق شود:

معرفت به اصل معنی جهاد در جهاد شناختی: یکی از ساحت‌های معرفتی جهاد شناختی، معرفت به اصل معنی جهاد است. به عبارت دیگر با معرفت به اصل معنی جهاد است که معلوم می‌گردد چه تبیینی به جهاد تبدیل می‌شود و چه تبیینی در جرگه جهاد نمی‌گنجد. از منظر امام شهید (قدس سره) جهاد در جهاد شناختی، تلاش و کوشش جدی در برابر اهداف دشمن است که نمونه برجسته آن جهاد نظامی و جهاد در معرکه می‌باشد؛ ولی جهاد منحصر به جهاد نظامی نمی‌باشد بنابراین در عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی، تربیتی و... نیز جهاد معنی پیدا می‌کند؛ چون بعضاً در این عرصه‌ها، تلاش و کوشش جدی در برابر اهداف دشمن می‌باشد. لذا تبیینی که علیه اهداف دشمن باشد و ابهام‌ها و تردیدهای ایجاد شده توسط دشمنان اسلام و انقلاب را بزدايد (Supreme Leader of Iran, 2022/01/23)؛ بنابراین جهاد تنها شکل نظامی ندارد و هر نوع مبارزه و پیکاری، خواه نظامی، اقتصادی، سیاسی و تبیینی همه را در برمی‌گیرد (Jamshidi Hassanabadi, 2021: 121). از این رو می‌توان گفت مهم‌ترین نکته در اصل مفهوم جهاد این است که ابتدا اصل معنی و مفهوم جهاد از منظر امام شهید مشخص شود که چه جهاد و کوششی جهاد محسوب می‌شود.

در قرآن کریم و لسان ائمه اطهار (ع) «جهاد» با «قتال» تفاوت دارد «قتال» منحصرأ بر برخورد نظامی دلالت می‌کند همانند این آیه وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَمُوتْ أَوْ يُغْلَبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا؛ (نساء، ۷۴) ولی «جهاد» همیشه به معنای قتال و جنگ و کارزار نظامی و کشتن و کشته شدن نیست و هم می‌تواند با جان باشد و هم با مال و هم با امور دیگر مثل لسان با روشنگری و تبیین همانند آیه الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ؛ (توبه، ۲۰) و یا این تعبیر حضرت علی (ع) وَاللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَالسَّتِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (نهج البلاغه، نامه ۴۷).

لزوم معرفت به اهداف دشمن: از دیگر ساحت‌های معرفتی جهاد شناختی، معرفت و شناخت به اهداف دشمن علیه اسلام و انقلاب می‌باشد. از منظر رهبر معظم انقلاب مهم‌ترین کاری که در مسیر جهاد می‌بایست انجام شود این است که اهم نیازهای نظام اسلامی بر اساس هدف‌گیری دشمن ابتدا شناسایی شود و سپس آن نیازها برطرف و تأمین شود. بر این اساس هر کسی که در راه روشنگری فکر مردم، تلاشی بکند، از انحرافی جلوگیری نماید و مانع سوءفهمی شود، از آنجا که در مقابله با هدف دشمن است، تلاشش جهاد نامیده می‌شود (Supreme Leader of Iran,).

1996/06/10). بر این اساس ایشان قایلند امامان معصوم^(ع) که جهاد نظامی نمی‌کردند و با شمشیر نمی‌جنگیدند چون تلاش‌های غیرنظامی‌شان تبیینی و روشنگرانه بود و علیه اهداف دشمنان بود، تلاششان «جهاد شناختی» بود (Supreme Leader of Iran, 2022/01/23). از این رو می‌بایست به این مهم برسیم که امروزه مهم‌ترین هدف‌گیری دشمن چیست و در چه خطی حرکت می‌کند تا بتوانیم در نقطه مقابل آن حرکت بکنیم. از منظر ایشان دشمن ملت، افکار عمومی و فکر جوان‌ها را هدف گرفته است و میلیاردها دلار دارند خرج می‌کنند و تلاش می‌کنند تا ملت و خصوصاً جوانان را از مسیر انقلاب و اسلام برگردانند (Supreme Leader of Iran, 2022/02/08). به عبارت دیگر هدف دشمن تضعیف و تخریب افکار، مذاق‌ها، ایمان‌ها و باورها مردم می‌باشد (Supreme Leader of Iran, 2022/01/23).

در قرآن کریم هدف دشمنان ایجاد تردید و تحیر به منظور سست نمودن اعتقادات، ایجاد اختلاف و تفرقه برای از بین بردن اتحاد و ایجاد شکاف در صفوف مستحکم مؤمنان، القای یأس و ناامیدی در مردم و روی برگرداندن از اولیاء الله و دستورات الهی می‌باشد (ناس، ۴-۵ و انعام، ۹۱). از منظر امام شهید^(قدس سره) مهم‌ترین هدف دشمن، تسلط بر مغزها و اراده‌ها توده‌های مردم می‌باشد برای دشمن این هدف با ارزش‌تر از تسلط بر سرزمین‌ها می‌باشد چرا که اگر دشمن بتواند بر افکار و اراده‌های ملت تصرف کند، آن ملت سرزمین خودش را دودستی به دشمن تقدیم می‌کند (Supreme Leader of Iran, 2022/11/28). ایشان تأکید دارند باید به کاری که دشمن می‌خواهد انجام بدهد معرفت پیدا کنیم در این صورت ما می‌توانیم برنامه‌ی اساسی و کلی خودمان را بشناسیم (Supreme Leader of Iran, 2016/06/15). رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم، مهم‌ترین اهداف دشمن را در دو نکته می‌دانند:

الف: ایجاد یأس و ناامیدی در مردم و مدیران؛ در طول این چهل سال و اکنون مانند همیشه سیاست تبلیغی و رسانه‌ای دشمن و فعال‌ترین برنامه‌های آن، مایوس سازی مردم و حتی مسئولان و مدیران ما از آینده است (Kalij et al., 2021: 255).

ب: ترویج سبک زندگی غربی؛ دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت، نفوذ و قدرت دویست ساله فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیان‌های اخلاقی و اعتقادی،

با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آن‌ها را به دست گیرد (Ebrahimi, 2021: 83; Esfahani, 2021: 159).

معرفت عرصه جهاد: یکی دیگر از ساحت‌های معرفتی جهاد شناختی، معرفت و تشخیص به عرصه‌ی جهاد (نظامی، علمی یا فرهنگی) است که تشخیص بدهیم که در هر زمانی در چه عرصه‌ای باید جهاد کرد (Supreme Leader of Iran, 2022/01/23). در بحث حاضر از آنجا که دشمنان نظام اسلامی به همه عرصه‌های نظام اسلامی اعم از اقتصادی، فرهنگی و باورهای انقلابی و دینی و حتی به انتخابات نظام اسلامی هم توجه دارد (Supreme Leader of Iran, 2020/02/22)؛ بر این اساس جهادگران تبیین می‌بایست به عرصه‌های جهاد معرفت و شناخت داشته باشند و بدانند کجا باید حرکت کرد و اصلاً دشمن کدام طرف است چراکه در کنار عرصه جهاد نظامی و جهاد علمی، از همه‌ی این‌ها مهم‌تر عرصه‌ی تبیین و روشنگری است (Supreme Leader of Iran, 2022/01/23). زیرا از منظر قرآن کریم برترین و پرشکوه‌ترین جهادها و تلاش‌ها در پیشگاه خدا، جهاد علمی و فکری و فرهنگی است؛ در این نوع جهاد، شخص جهادگر با روشنگری خویش بافته‌ها و ساخته‌ها و شبهات بداندیشان و گمراه‌گران را از اذهان و افکار می‌زداید و مردم را با روح و جان دین خدا و هدف‌های بلند آن آشنا می‌سازد (Tabarsi, n.d: 216).

لزوم معرفت به مهم‌ترین ابزارها و شیوه‌های دشمن: یکی دیگر از ساحت‌های معرفتی جهاد شناختی، معرفت یافتن به این مطلب است که مهم‌ترین ابزار دشمن علیه اهداف اسلام و انقلاب اسلامی، تبلیغات و یا به قول خودشان پروپاگاندا است. از این سو مهم‌ترین راه علیه تبلیغات دشمن و علاج پروپاگاندا، آن‌ها، «تبیین و روشنگری» است (Supreme Leader of Iran, 2023/01/09). در این راستا ایشان معتقدند دشمنان بوسیله تبلیغات به دنبال بزک کردن دستاوردهای منفی خودشان هستند. از این رو باید معرفت پیدا کنیم به نقشه اصلی دشمنان زیرا آن‌ها خودشان را به وسیله‌ی انواع و اقسام اقلام آرایشی رسانه‌ای و تبلیغاتی بزک میکنند و در مقابل چشم قرار می‌دهند (Supreme Leader of Iran, 2015/06/28).

بنابراین از منظر ایشان لازم است تا شیوه‌های دشمن شناخته شود (Supreme Leader of Iran, 2022/11/28).

مهم‌ترین شیوه‌ی دشمن به وسیله هزاران رسانه صوتی و تصویری و اینترنتی، عبارت‌اند از:

- خبرهای دروغ؛
 - تحلیل‌های مغرضانه؛
 - وارونه نشان دادن واقعیت‌ها؛
 - پنهان کردن جلوه‌های امیدبخش؛
 - بزرگ کردن عیوب کوچک و کوچک نشان دادن یا انکار محسنات بزرگ (Supreme Leader of Iran, 2021/09/29)؛
 - مخدوش کردن پیشرفت‌های حیرت آور (Supreme Leader of Iran, 2022/02/08).
- معرفت به ابزارها و شیوهای روشنگری:** از ساحت‌های معرفتی جهاد شناختی، معرفت به ابزارها و شیوهای روشنگری علیه اهداف دشمن می‌باشد زیرا میزان موفقیت جهاد روشنگری، به میزان معرفت و به کار بستن ابزارها و شیوه‌های تبیین می‌باشد که از منظر ایشان عبارت‌اند از:
- شناسایی نقاط آسیب‌پذیری دشمن؛ یکی از آسیب‌پذیری‌های دشمن، روشن‌بینی تبیین کنندگان است زیرا با روشن‌بین بودن، دشمن آسیب می‌بیند (Supreme Leader of Iran, 2022/11/28)؛
 - آگاه‌سازی ناصحانه بگونه‌ای که همراه با فتنه و دعوا نباشد و برای مسئولین تنبه به راه‌حل‌ها به وجود بیاید و موجب و موجب فساد نباشد (Supreme Leader of Iran, 2016/03/10)؛
 - به عبارت دیگر روشنگری بدون اتهام، بدون تهمت زدن، بدون مصداق معین کردن، مطلوب می‌باشد (Supreme Leader of Iran, 2016/03/04)؛
 - موضع متقن و مستدل و بهنگام که نتوان درباره‌اش خدشه کرد (Supreme Leader of Iran, 2016/07/02)؛
 - بدور از هیاهو کردن، جنجال کردن، شعار دادن؛ چرا که فایده در تبیین، در کار درست و کار هوشمندانه است (Supreme Leader of Iran, 2016/05/24)؛
 - بدون تعصب، حاکمیت تعلقات جناحی و گروهی باشد (Supreme Leader of Iran, 2009/07/27)؛
 - همراه با تداوم کاری، استقامت، درست گفتن، تکرار گرچه بعضاً در یک زمانی طولانی باشد (Supreme Leader of Iran, 2016/07/02)؛

- بهره گرفتن از زبان‌ها و حنجره‌ها، با تعبیرات و ابتکارات مختلف باشد (Supreme Leader of Iran, 2022/12/30).

معرفت به پیامدهای روشنگری؛ از ساحت‌های معرفتی جهاد شناختی: معرفت پیدا کردن به پیامدهای روشنگری می‌باشد. به عبارت دیگر تبیین کننده و سپس تبیین شونده معرفت پیدا کنند به اثرات مثبت روشنگری، به اینکه اگر روشنگری محقق شود، همه‌ی عرصه‌های علمی، حکمرانی اقتصادی و اجتماعی در زمینه‌های گوناگون در وقت خود و جای خود وضعیتشان روشن خواهد شد و مردان خودشان را پیدا خواهند کرد (Supreme Leader of Iran, 2022/01/23).

مهم‌ترین پیامدهای روشنگری از منظر ایشان عبارت‌اند از:

- معرفت یافتن به اینکه پابندی و محفوظ ماندن اصول و مبانی انقلاب و امام خمینی (ره) تنها راه نجات کشور از مشکلات گوناگون می‌باشد. در دوران حیات امام راحل، ایشان به واسطه پابندی به اصول بود که توانستند انقلاب را پیروز و حفظ کنند و ثبات ببخشند (Supreme Leader of Iran, 2015/08/17). به عبارت دیگر مشکلات بوجود آمده نه تنها بواسطه مبانی و اصول انقلاب نمی‌باشد بلکه تنها راه خلاصی یافتن از مشکلات، تمسک و پابندی به این اصول و مبانی می‌باشد؛
- معرفت یافتن به اینکه ایجاد روحیه امید و حرکت در مردم و مسئولان موجب تحقق اراده برای رسیدن به هدف و توانایی یافتن یا ساختن راه جایگزین، می‌شود. از سوی دیگر عادت به روحیه یأس موجب می‌شود نسبت به همه مسائل بدبین شد، از حرکت ایستاد و خود عاملی برای یأس دیگران شود (Supreme Leader of Iran, 2009/09/24)؛
- ایشان که خود نماد و جلوه «روحیه امید و حرکت» هستند، طی این پنج دهه اخیر، عملاً با به تصویر کشیدن امید، سعی کردند مردم را به بهانه‌های مختلف، دعوت به این عنصر حیات بخش کنند.

۲-۴. ساحت‌های اخلاقی جهاد شناختی در آئینه تربیت متعالیه

بر اساس تربیت متعالیه و در راستای مبنای تربیت متعالیه در مسیر ساحت تربیت اخلاقی، می‌بایست در انسان تربیت معنوی و اخلاقی ایجاد شود چراکه موثر در عالم وجود فقط الله است و

انسان باید هرچه بیشتر خودش را از حیث اخلاقی به خدا نزدیک کند (Imam Khomeini's statements, 1988/03/31).

باید با بیداری و برانگیختگی درونی به سوی مبدأ مطلق برای نیل به بالاترین درک وجدانی وجودی از توحید در بستر حرکت به سمت اهداف انقلاب اسلامی و مؤثر در افزایش انگیزه و بصیرت انقلابی و سراسیمگی در مجاهدت و مقابله با دشمن برخیزد (Supreme Leader of Iran, 1992/02/03)؛

امام شهید (قدس سره) معتقدند «تبیین کنندگان» به عنوان فعالان اجتماعی که به سرنوشت دیگر انسان‌ها حساس هستند باید این معنویت را در درون خودش بارور کند تا این معنویت عمق و علو پیدا کند. به عبارتی یکی از شرایط اصلی روشنگران حقیقی، دست یافتن به معنویت مستند به آیات و روایات می‌باشد. در هندسه فکری امام شهید (قدس سره)، معنویت واقعی در مکتب اهل بیت معنویتی بدون انزوای بدون جدایی از زندگی و به عبارتی، معنویت همراه با سیاست و عرفان، همراه با فعالیت اجتماعی، تضرع و گریه پیش خدای متعال و همراه با جهاد است. در واقع از منظر ایشان اسلام، معنویت بدون نگاه به مسایل اجتماعی و سرنوشت انسان‌ها ندارد (Supreme Leader of Iran, 2007/08/30)

امام شهید از حیث اخلاقی با تأکید و تکرار اهمیت جهاد شناختی، عملاً سعی کردند برای تبیین کنندگان اهمیت اخلاقی جهاد شناختی را جا بیندازند. ایشان تصریح می‌کنند که امر «جهاد شناختی» را مکرر تکرار کرده‌اند (Supreme Leader of Iran, 2022/02/08). لازم به ذکر است با لحاظ به محورهای ذیل، به لحاظ اخلاقی شخص به ارزش‌ها و فضائل کلان بنیادین، راهبردی و کاربردی در جهاد شناختی دست می‌یابد. به عبارت دیگر زمانی که محورهای ذیل محقق شود می‌توان انتظار داشت ساحت اخلاقی جهاد شناختی ابتداء در تبیین کنندگان و سپس در تبیین شوندگان محقق شود:

جدی گرفتن تبیین: یکی از ساحت‌های اخلاقی جهاد شناختی، اهمیت دادن و جدی گرفتن تبیین و روشنگری در تبیین کنندگان می‌باشد. از منظر امام شهید دلیل جدی گرفتن امر تبیین در این است که آن چیزی که می‌تواند وسوسه‌ها و شبهات موجود در اذهان مردم را برطرف کند، تبیین و روشنگری است نه مثلاً ابزاری همانند باتوم، از این رو است که باید امر تبیین را جدی گرفت

(Supreme Leader of Iran, 2023/01/09) و معتقدند می‌بایست حتی بدون بودجه گذاشتن و خرج کردن، به جهاد شناختی اهمیت داد (Supreme Leader of Iran, 2021/05/09).

لزوم مراقبت اخلاقی: یکی دیگر از ساحت‌های اخلاقی جهاد شناختی، لزوم مراقبت اخلاقی است؛ در راستای امواج سهمگین دشمن علیه نظام اسلامی، عده‌ای در این راستا خودشان دروغ نگفتند، اما متأسفانه دروغ دشمن را تأیید کردند (Supreme Leader of Iran, 2022/11/28) که این امر، لزوم مراقب اخلاقی را دوچندان می‌کند.

اذعان به کم کاری در تبیین: یکی دیگر از ساحت‌های تربیتی جهاد شناختی به لحاظ اخلاقی؛ اذعان و اقرار به کم کاری در تبیین پیشرفت‌های نظام اسلامی مبتنی بر رویکرد تمدنی اسلامی می‌باشد (Motaharinasab & Bid Hindi, 2022: 7). از حیث اخلاقی وقتی به کم کاری اقرار و اذعان شود، شخص سعی به جبران آن امر می‌کند. ایشان معتقدند در امر تبیین واقعاً کم کاری وجود دارد (Supreme Leader of Iran, 2022/02/08).

بهره نرفتن از کارهای غیر اخلاقی در تبیین: یکی دیگر از ساحت‌های اخلاقی جهاد شناختی؛ کارهای غیر اخلاقی نکردن در تبیین است. چراکه در اسلام هدف وسیله را توجیه نمی‌کند اما در مرام اخلاقی دشمنان نظام به هر وسیله‌ای دست می‌زنند تا به هدف خودشان برسند حتی بر پایه‌ی دروغ و دروغ‌پردازی (Supreme Leader of Iran, 2022/11/28).

۴-۳. ساحت‌های فقهی جهاد شناختی در آیینه تربیت متعالیه

بر اساس تربیت متعالیه و در راستای دیدگاه امامین انقلاب اسلامی در مسیر ساحت تربیت فقهی، انسان در مسیر تربیت می‌بایست به لحاظ رفتاری مقید به شریعت باشد. انسانی که به انجام دادن دستورهای فقهی اسلام مقید است و از آن‌چه خداوند نهی کرده اجتناب و دوری می‌کند، کسی که دارای تربیت به این معنا شده باشد، انسانی متعادل می‌شود، کسی که در وجودش تعادل و عدالت را برقرار کرده و مدیر مملکت وجود خویش است و بر وجودش ولایت دارد (Lakzaei, 2011: 62). در دیدگاه امامین انقلاب اسلامی، نظام اسلامی موظف به سوق دادن افراد جامعه به لزوم انطباق با قالب‌ها و معیارهای شرع هستند. امام خمینی (ره) در راستای تبیین ویژگی‌های انسان کامل معتقد است چهره‌ظاهری انسان کامل، مسایل فقهی است که مجموعه نظام اسلامی باید از این بُعد انسان کامل بهره مناسب را بجویند (Imam Khomeini's statements, 1982/03/22). در این زمینه امام

شهید (قدس سره) هم معتقدند جامعه و نظام اسلامی می‌بایست بر اساس قوانین دینی یا قالب‌ها و معیارهای شرع باشد (Supreme Leader of Iran, 200/12/02). بر اساس نظر ایشان معنای شعار دولت اسلامی این است که ما می‌خواهیم اعمال فردی، رفتار با مردم، رفتار بین خودمان، و رفتار با نظام‌های بین‌المللی و نظام سلطه‌ی امروز جهانی را به معیارها و ضوابط اسلامی نزدیک‌تر کنیم (Supreme Leader of Iran, 2005/08/29). با توجه به «فقه‌مداری» و «فقیه‌محوری» نظام سیاسی شیعه در عصر غیبت، ضروری است که تمامی امور همانند امر روشنگری و تبیین، مبتنی بر فقه شیعی باشد. بر این اساس ما پیش از هر چیز در «جهاد شناختی» نیازمند انطباق موازین فقهی در جهاد شناختی هستیم. بنابراین مراد از ساحت‌های فقهی جهاد شناختی، شناخت و عمل به مجموعه قواعدی است که در فرهنگ اسلامی با عنوان فروع دین یاد می‌شود و در کنار مجموعه اعتقادی اصول دین، ناظر بر جنبه‌های عملی دیانت اسلامی است (Rajabinia, 2012: 322). قواعدی همچون قاعده «ضرورت لحاظ آینده جامعه اسلامی» (Imam Khomeini, 2010: 452)، قاعده «تقدم اهم بر مهم» (Kharrazi, 2004: 108) و قاعده «دفع افسد به فاسد». لازم به ذکر است لازم به ذکر است با لحاظ به محورهای ذیل، به لحاظ فقهی شخص به مبانی و معیارهای شرع، قالب‌های کلان، بنیادین، راهبردی و کاربردی در جهاد شناختی دست می‌یابد و ساحت‌های فقهی جهاد شناختی ابتدا در تبیین کنندگان و سپس در تبیین شوندگان محقق می‌شود:

مبنای فقهی جهاد شناختی: یکی از ساحت‌های فقهی جهاد شناختی این است که تبیین کنندگان بدانند که می‌توان مبنای فقهی جهاد شناختی را در «عمومات آیات امر به معروف و نهی از منکر» (Imam Khomeini, 2010: 34) و قاعده «حفظ نظام اسلامی» (Imam Khomeini, 2002: 33; Ibid, 2007: 465) جست و به این عمومات و قاعده مذکور استناد کرد که برآمده از آیات و روایات و مورد تأکید فقهای بزرگوار می‌باشد و نتیجه گرفت که جهاد شناختی یک امر حکومتی صرف نیست و مستند به مبنای فقهی می‌باشد، از این رو تبیین کنندگان راسخ‌تر و مصمم‌تر در مسیر روشنگری گام بردارند.

نوع وجوب جهاد شناختی: از دیگر ساحت‌های فقهی جهاد شناختی، این است که تبیین کنندگان بدانند جهاد شناختی؛ واجب کفایی می‌باشد به این معنی که همه کسانی که یک شعاع پیرامونی‌ای دارند و قابلیت و توان روشنگری دارند، باید این امر را وظیفه خود بدانند. در این راستا

امام خامنه‌ای (قدس سره) معتقدند همگان چه در حوزه، در دانشگاه، در صداوسیما به‌خصوص، در مطبوعات، در هر جایی که شخص قرار دارد، وظیفه دارند که تبیین درست و صحیح را انجام دهند (Supreme Leader of Iran, 2023/01/09) و از سوی دیگر این تکلیف، همانند وجوب امر به معروف از نوع واجب توصلی می‌باشد از این‌رو قصد قربت در آن شرط نمی‌باشد. بر این اساس به‌واسطه توسلی بودن و عدم شرط قصد قربت، دایره افرادی که شرایط تبیین را دارند، می‌تواند بیشتر شود.

عواقب ترک جهاد شناختی: از دیگر ساحت‌های فقهی جهاد شناختی، این است که تبیین کنندگان بدانند چه عواقب خطرناک و جبران ناپذیری بوجود می‌آید که به‌عنوان نمونه می‌توان به تحقق سردرگمی و آشفتگی در جامعه (Supreme Leader of Iran, 2012/12/11) و رواج نیافتن و عدم توفیق هیچ فکر و اندیشه متقنی اشاره کرد (Supreme Leader of Iran, 2010/07/05).

واقف شدن به اهم موارد و مصادیق تبیین: از ساحت‌های فقهی جهاد شناختی که مهم هم هست این است که تبیین کنندگان به اهم موارد و مصادیق تبیین واقف شوند که عبارتست از:

- مباحثی که عقاید دینی توده‌ها خصوصاً جوانان را مستحکم و راسخ کند (Supreme Leader of Iran, 1998/04/23)
- انعکاس مبانی سیاسی نظام جمهوری اسلامی و تبیین سخن نو آن برای دنیا (Supreme Leader of Iran, 2020/01/20)
- غیر از مسائل فقهی، تبیین توحید، معنویت، سیاست صحیح اسلامی، حسن ظن به پروردگار، ابعاد حکومت اسلامی، معیارهای حاکم اسلامی و دیگر معارف دینی (Supreme Leader of Iran, 2003/02/21)
- تبیین چرایی ضرورت حاکمیت اسلام (Supreme Leader of Iran, 2001/09/10)
- تبیین اهداف انقلاب (Supreme Leader of Iran, 2016/05/24)
- تبیین تحول و حرکت به سوی آرمان‌های انقلاب (Supreme Leader of Iran, 2021/05/10)
- تبیین الگوی مردم سالاری دینی و علت دشمنی آمریکا و منطق زیر بار زور نرفتن ملت ایران (Supreme Leader of Iran, 2020/01/20).

بالا بردن روشن بینی تبیین کنندگان: یکی از ساحت‌های فقهی جهاد شناختی؛ وظیفه بالا بردن روشن بینی کسانی است که در امر روشنگری دخیل هستند. ایشان در این زمینه قائل هستند که تبیین کنندگان سعی کنند روشن‌بینی خودشان را افزایش دهند (Supreme Leader of Iran, 2022/11/28).

وظیفه ارایه راه حل های متناسب با ابهامات: یکی دیگر از ساحت‌های فقهی جهاد شناختی؛ ارایه راه‌حل‌های مناسب با گره‌هایی است که در اذهان افرادی که تحت تأثیر القانات دشمن قرار گرفته‌اند، می‌باشد (Supreme Leader of Iran, 2022/05/25).

مبارزه با موانع بیرونی روشنگری: یکی دیگر از ساحت‌های فقهی جهاد شناختی؛ مبارزه با موانع بیرونی روشنگری است که دشمن با کتمان کارهای حماسه‌آمیز انجام گرفته در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، صنعتی، آموزشی، بهداشت و درمان سعی می‌کند مردم از این عرصه‌های حماسی آگاه نشوند (Supreme Leader of Iran, 2022/02/08).

لزوم استفاده از رسانه در امر روشنگری: یکی دیگر از ساحت‌های فقهی جهاد شناختی؛ لزوم بهره گرفتن از ظرفیت عظیم رسانه در تبیین اقدامات حیرت‌آور و مفید در عرصه‌های عمرانی، در عرصه‌های دینی و فرهنگی، در عرصه‌های دفاعی و امنیتی، در عرصه‌های دفاعی و امنیتی که متأسفانه هیچ خبری از اقدامات حیرت‌آور در مجموعه‌ی رسانه‌ای کشور نیست (Supreme Leader of Iran, 2022/02/08).

نتیجه‌گیری

جهاد شناختی را می‌توان از منظرهای گوناگونی مانند ساحت تربیتی بررسی کرد. در این راستا، تحلیل جهاد شناختی بر پایه «تربیت متعالیه» - که مبنا و ملاک تربیتی امام خمینی^(ره) بوده و مورد تأیید و استناد امام شهید نیز قرار دارد - رویکردی مناسب است. امام خمینی^(ره) همسو با حکمت متعالیه و با استناد به روایتی در کتاب چهل حدیث، چارچوبی برای تفکر منطقی در باب تربیت انسان ارائه می‌دهد. بر این اساس، تربیت متعالیه در سه عرصه اخلاقی، اعتقادی و فقهی شکل می‌گیرد. امام شهید^(قدس سره) نیز که خود را ادامه دهنده راه امام خمینی^(ره) می‌داند، هدف پیامبر اسلام^(ص) را دعوت مردم به تربیت عقلانی، اخلاقی و قانونی برمی‌شمرد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که جهاد شناختی

در سه ساحت قابل تعریف است. بر مبنای تربیت متعالیه، نخست تربیت معرفتی در تبیین‌کنندگان و سپس در مخاطبان محقق می‌شود. پس از کسب معرفت لازم، تحول معنوی و اخلاقی در نفس رخ می‌دهد و سرانجام، انطباق رفتارهای فردی و اجتماعی با قوانین دینی (تربیت فقهی) تحقق می‌یابد. بر این اساس، ساحت‌های جهاد شناختی در اندیشه رهبری عبارت‌اند از: ساحت معرفتی: شناخت معنای جهاد در جهاد شناختی، اهداف دشمن، عرصه‌های جهاد، نقشه‌های دشمن، شیوه‌های وی، ابزارهای روشنگری و پیامدهای تبیین. ساحت اخلاقی: جدی گرفتن فرآیند تبیین، رعایت اخلاق در آن، اعتراف به کاستی‌ها و پرهیز از روش‌های غیراخلاقی.

ساحت فقهی: آگاهی از مبانی فقهی جهاد شناختی، نوع وجوب آن، عواقب ترک آن، مصادیق مهم تبیین، افزایش بینش تبیین‌کنندگان، مقابله با موانع بیرونی روشنگری و بهره‌گیری از ظرفیت رسانه.

این مقاله با به‌کارگیری چارچوب نظری «تربیت متعالیه» و تطبیق آن بر بیانات رهبری، گامی تحلیلی در جهت تبیین ساحت‌های سه‌گانه جهاد شناختی برداشته است. یافته‌ها نشان می‌دهد این چارچوب- که برگرفته از اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مورد تأیید رهبری است- امکان تحلیل نظام‌مند جهاد شناختی را فراهم می‌کند. بر این مبنای ساحت‌های سه‌گانه به‌عنوان اجزای به هم پیوسته یک فرایند تربیتی تدریجی شناخته می‌شوند که از تحول معرفتی آغاز شده و به تحول اخلاقی و سپس انطباق فقهی- رفتاری می‌انجامد. تحلیل بیانات رهبری در این چارچوب، مؤید ساختار سلسله‌مراتبی مذکور است؛ به این ترتیب که ساحت معرفتی بر شناخت عرصه، اهداف و روش‌های دشمن تمرکز دارد، ساحت اخلاقی بر ملاحظات ارزشی در تبیین تأکید می‌کند و ساحت فقهی، الزامات شرعی و حقوقی این جهاد را مشخص می‌نماید. بنابراین این پژوهش گامی در راستای نظام‌مندسازی مفهوم جهاد شناختی محسوب می‌شود، اگرچه واکاوی عمیق‌تر روابط میان این ساحت‌ها به پژوهش‌های بعدی واگذار شده است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، مقاله پیش‌رو فاقد هر گونه تعارض منافع بوده است.

Translated References to English

Quran

- Khomeini, R. (1998). Sharh-e Chehel Hadith [Explanation of Forty Hadiths]. Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. **[In Persian]**
- Khomeini, R. (2010). Sahifeh-ye Imam [The Book of Imam]. Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. **[In Persian]**
- Ebrahimi, K., Perkan, H., & Barzegar Befrouyi, K. (2021). The Strategic Features of the Islamic Lifestyle Model. Quarterly Journal of Studies in Islamic-Iranian Model of Progress, 3 (19), 83-118. **[In Persian]**
- Esfahani, S.A. (2021). Pathology of Religious Stories from the Perspective of Islamic Lifestyle. Quarterly Journal of Studies in Islamic-Iranian Model of Progress, 9(3), 159-178. **[In Persian]**
- The Official Website of the Office for Preserving and Publishing the Works of Grand Ayatollah Seyed Ali Khamenei (<https://farsi.khamenei.ir>). **[In Persian]**
- Jamshidi Hasanabadi, J. (2021). Examining the Jurisprudential Dimensions of 'Jihad of Explanation' in the Face of Cognitive Warfare. Kowsar Quranic Journal, 68(1), 121-133. **[In Persian]**
- Hayai, M.H. (2022). The Scope of 'Jihad of Explanation' in the Defense Thought of Imam Khamenei. Political Knowledge, 27(2), 7-20. **[In Persian]**
- Kharrazi, S.M. (2004). Tatfif (Shortchanging). Fiqh Ahl al-Bayt (AS) Journal, Qom: No. 39-40, pp. 3-15. **[In Persian]**
- Rajabinia, D. (2012). Islam and the Beauties of Life: An Analytical and Educational Approach to Lifestyle. First Edition. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. **[In Persian]**
- Rubin, G. (2016). Qualitative Research Methods. Translated by Ali Parsaian. Tehran: Office of Cultural Research. **[In Persian]**
- The Comprehensive Website of Imam Khomeini (emam.com). **[In Persian]**
- Sharif al-Radi, M.H. (2000). Nahj al-Balagha. Translated by Muhammad Dashti. Qom: Hadi Publication Office. **[In Persian]**
- Solh Mirzaei, S. (2021). Jihad of Explanation in the Thought of Grand Ayatollah Khamenei. Tehran: Islamic Revolution Publications. **[In Persian]**
- Tabarsi, F.H. (n.d.). Translation of Tafsir Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Quran. Translated by Hossein Nouri Hamadani. Edited by Muhammad Farahani. Tehran: Farahani Publications. **[In Persian]**
- Abbasi Shahkoh, M., & Ghaffari Heshjin, Z. (2023). The Conceptual Relationship between 'Jihad of Explaining the Truth' and 'Demand-Making' in the Intellectual System of Ayatollah Khamenei. 28(1), 38-54. **[In Persian]**
- Azizi, M., & Pirani, S. (2022). The Software Application of Cyberspace in the Jihad of Explanation. Islamic Revolution Research, 43(3), 187-213. **[In Persian]**
- Farzi, M.B. (2022). Quranic Foundations of the Discourse of the Islamic Revolution (Jihad of Explanation) and its Comparison with the Liberalism Discourse. Islamic Humanities Research Journal, No(18), 51-70. **[In Persian]**
- Ghorbi, S.M.J. & Jamshidiha, G. (2021). Thematic Analysis of the Economic Governance Model Based on the Policy of 'Iddah and 'Uddah in the Thought of Ayatollah Muhammad Ali Shah Abadi. Quarterly Journal of Studies in Islamic-Iranian Model of Progress, 9(4), 7-51. **[In Persian]**
- Kulayni, M.Y. (1986-87). Usul al-Kafi. Edited by Ali Akbar Ghaffari. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah. **[In Persian]**
- Karimizadeh, M., Mohseni, M., & Lashkari, Z. (2023). Identifying and Prioritizing the Requirements of Jihad of Explanation in the Statements of the Supreme Leader (1989-2021), 9(0), 111-128. **[In Persian]**

- Kalij, L., Aghili, S.V., & Khojasteh Bagherzadeh, H. (2021). Analysis of the Economic Themes of the Second Phase of the Revolution Statement. *Quarterly Journal of Studies in Islamic-Iranian Model of Progress*, 9(4), 255-280. [In Persian]
- Lakzaei, N., & Lakzaei, R. (2011). Analysis of the Islamic Revolution of Iran within the Framework of Transcendent Theosophy. *Motale'at-e Matin*, 51(2), 131-155. [In Persian]
- Moradpiri, H., & Kavand, N. (2022). The Strategic Missions of Students as Soft Power in the Jihad of Explanation Utilizing the Opinions of Imam Khamenei. No. 31, pp. 7-27. [In Persian]
- Moinippur, M. & Lakzaei, R. (2012). Pillars of the Unified Ummah and Islamic Civilization from the Perspective of Imam Khomeini and the Supreme Leader. *Quarterly Journal of Islamic Revolution Studies*, 9(28), 51-76. [In Persian]
- Mehrabani, G., & Zargarani, F. (2022). Analysis of Jihad of Explanation: A Research Based on Thematic Analysis in the Statements of the Supreme Leader. *Quarterly Journal of Strategic Defense Management Studies*, 6(24), 383-414. [In Persian]
- Motaharinasab, M., & Bidhendi, M. (2022). Critique and Examination of the Foundational Islamic-Iranian Model of Progress Based on a Civilizational Approach. *Quarterly Journal of Studies in Islamic-Iranian Model of Progress*, Vol. 10, No. 2, pp. 7-35. [In Persian]
- Malekzadeh, M. (2023). Functions and Consequences of Jihad of Explanation in the Internationalization of the Resistance Model from the Viewpoint of Ayatollah Khamenei. *Islamic Government Journal*, (108), 155-181. [In Persian]
- Najmabadi, Z.S. (2022). Ethical Requirements and Obstacles of Jihad of Explanation in the Thought of the Supreme Leader with Emphasis on the Role of the Clergy. *Akhlaq Journal*, (46), 103-128. [In Persian]